

Шерстюк Н. О.

*Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка
Науковий керівник – д. філол. н., проф. Ніколенко О.М.*

Художній простір в оповіданні “Падіння будинку Ашерів” Едгара По

Едгар По, американський письменник доби романтизму, вважається одним із зачинателів короткого оповідання (новели) і засновником детективу, перу якого належать такі оповідання як: “Падіння будинку Ашерів” (1839), “Провалля і маятник” (1842), “Чорний кіт” (1843), “Серце виказало” (1843), “Вбивство на вулиці Морг” (1841), “Таємниця Марі Роже” (1842), “Викрадений лист” (1844) та ін. Митець прожив складне життя, повне драматизму та контрастів, тому і його проза характеризується глибоким психологізмом. Літературознавці неодноразово торкалися художньої спадщини Е. По (Ф. Достоевський, В. Брюсов, Ю. Ковальов, Р. Грізвольд, Ш. Бодлер, К. Бельмонт, Б. Метьюз, Б. Гіленсон та ін.): у центрі їхньої уваги опинялися проблеми жанру, стилю, мотивної організації творів, проте ґрунтовного аналізу хронотопів на матеріалі новел Е. По не було здійснено у сучасному літературознавстві. Метою нашого дослідження є ґрунтовний аналіз художнього простору на матеріалі оповідання “Падіння будинку Ашерів” Едгара По, зокрема виокремлення його типів та окреслення індивідуальних локусів, що дозволять окреслити особливості часопростору твору.

Одним з класичних зразків психологічного оповідання Едгара По прийнято вважати “Падіння будинку Ашерів” — фантастичну оповідь про останній візит оповідача в старовинний маєток свого приятеля, про дивну хворобу леді Маделін, про ще більш дивну психічну хворобу Родеріка Ашера, про таємничість внутрішнього зв'язку між братом і сестрою та таємничого зв'язку між будинком і його мешканцями, про передчасні похорони, про смерть брата і сестри і, нарешті, про падіння будинку Ашерів в похмурі води озера і про втечу оповідача, який ледь врятувався в момент катастрофи. Усі ці події відбуваються у особливому часопросторі, який потребує тлумачення.

У сучасному літературознавстві поняття “хронотоп” достатньо ще не досліджене. Час і простір визначаються добою написання твору й пов'язуються з певними мотивами. Хронотоп відіграє значну роль у визначенні жанру твору, оскільки виступає як формоутворюючий чинник, що окреслює межі художнього світу [1, с. 49].

Художній простір розподіляється на побутовий і фантастичний, замкнений і відкритий (Ю. Лотман), земний і космічний, реальний і вигаданий, близький і віддалений (В. Халізев) [4, с. 247], моделюючи “різні зв'язки картини світу: часові, соціальні, етичні та ін.” [2, с. 414], характеризується неперервністю та взаємозалежністю (Ю. Лотман). Просторові шари між

собою поєднані сюжетною та композиційною організацією твору, художнім задумом митця, системою мотивів і образів [1, с. 50].

Важливими у художній структурі твору новел Е. По є категорії часу і простору, оскільки вони визначають жанровий зміст твору. У оповіданні “Падіння будинку Ашерів” Е. По зображує художній простір замкненим і обмеженим, людина в ньому відрізана від світу, і, як наслідок, вона сама і її свідомість стають об'єктом пильного аналізу. Саме свідомість визначає екзистенцію особистості, тобто те, як вона себе бачить у соціумі. Герой не може пристосуватися до навколишнього середовища, саме його існування продукує катастрофу та фізичну загибель. З самого початку твору автор вводить нас у атмосферу містики. Він вводить читача у похмуру атмосферу твору та знайомить читача із химерним образом будинку: “During the whole of a dull, dark, and soundless day in the autumn of the year, when the clouds hung oppressively low in the heavens, I had been passing alone, on horseback, through a singularly dreary tract of country...” [3, с. 55].

Розповідь ведеться від безіменного оповідача, який отримав листа від свого друга дитинства Родеріка Ашера, що страждає психічним захворюванням і почувається глибоко самотнім. Читач бачить перед собою пейзаж, у якому вміщено автора-оповідача, що переповідає про свої почуття, викликані побаченням. Перше, що бачить автор у маєтку Ашерів, це сам будинок, що викликав у оповідача відчуття пригнічення та суму. Він описує це в першому абзаці, коли говорить: “...within view of the melancholy House of Usher. I know not how it was but, with the first glimpse of the building, a sense of insufferable gloom pervaded my spirit. I say insufferable; for the feeling was unrelieved by any of that half-pleasurable...” [3, с. 55].

Художній простір поступово звужується, читач занурюється в нескінченний колообіг страху, який постає перед ним: сумна і жахлива атмосфера, яка панувала навколо будинку Ашерів не залишає читача байдужим, а викликає у нього відчуття тривоги. Автор навмисно вдається до певних мотивів-символів (темрява, занепад тощо), що характеризують внутрішню атмосферу будинку: “I entered the Gothic archway of the hall ... while the carvings of the ceilings, the somber tapestries of the walls, the ebon blackness of the floors...” [3, с. 59]. Більш того, руйнування маєтку оповідач зіставляє із занепадом родини Ашерів, коли описує зміни, що сталися з будинком з плином часу: “I scanned more narrowly the real aspect of the building. Its principal features seemed to be that of excessive antiquity. The discoloration of ages had been great...fungi overspread the whole exterior...no portion of the masonry had fallen...a barely perceptible fissure...extending from the roof of the building in front, made its way down the wall in zigzag direction” [3, с. 58].

Поняття будинок і рід пов'язані в оповіданні. Вже у самій назві твору “The Fall of the House of Usher” міститься метафоричне значення. Тут мається на увазі не лише падіння будівлі, а й будинку як родини Ашерів. Будинок уособлює стан людської психіки. Тріщина, нехай навіть ледь помітна, що утворилася на стіні родового замку Ашерів, і цвіль, що покриває

його фасад, це прояви не косметичної проблеми, а символ кінця усієї родини Ашерів, оскільки Родерік і Маделін були останніми її членами. Е. По створює зв'язок між будинком та близнюками, в той момент, коли вони помирають, будинок руйнується: “While I gazed, this fissure rapidly widened — there came a fierce breath of the whirlwind — the entire orb of the satellite burst at once upon my sight— my brain reeled as I saw the mighty walls rushing asunder...” [3, с. 78].

Е. По представляючи будинок як єдиний простір історії, хотів створити специфічну, похмуру та темну атмосферу, повну несподіванки для читача, щоб під час читання читач проживав кожен момент цієї історії. Це дає йому передчуття того, як цей будинок впливає на персонажів. Будинок не лише стає просторовим локусом, а й стає символом його власника. Те, як будинок виглядає з усіма його меблями та прикрасами, які там існували десятиліттями, символізує деградацію близнюків Родеріка та Маделін. Родина Ашерів жила у своєму власному світі, що є абсолютно несхожим на той, з якого походить оповідач: “He stated his intention to of preserving her corpse for a fortnight... in one of the numerous vaults within the main walls of the building.... The brother had been led to his resolution by consideration of the unusual character of the malady of the deceased ... and the remote and exposed situation of the burial ground of the family” [3, с. 69].

Отже, в оповіданні “Падіння будинку Ашерів” Е. По окреслюється художній простір, що характеризується замкненістю, оскільки герої, котрі перебувають у цьому просторі, не можуть вийти за його межі і, як наслідок, занепадають і фізично зникають із просторової площини. Центральним локусом простору стає будинок, який стає символом занепаду і деградації усієї родини Ашерів. Автор вдається до певних мотивів-символів (темрява, самотність, страх), характерних для художнього простору, використання яких стає передвісником моральної і фізичної катастрофи.

Література

1. Кушнірова Т. В. Романні обрії російської літератури першої третини ХХ століття: [монографія] /Т.В.Кушнірова. - Полтава : Видавець Шевченко Р. В., 2012. - 352 с.
2. Лотман Ю. М. Статьи по семиотике культуры и искусства / Ю. М. Лотман. - СПб. : Академический проект, 2002. - 544 с.
3. По Е. Оповідання = Selected Stories / Е. Пое; Авт. вступ. ст. та комент. Є. В. Бондаренко. - Харків: Ранок - НТ. -288с. Текст: англ.
4. Хализев В. Е. Теория литературы: [учебник] / В. Е.Хализев. – М: Высшая школа, 2002. - 437 с.

The analysis of the function of the image of space in the short story «The fall of the house of Usher» by E. Poe is provided in the article. Details are researched the functioning and artistic value of the locus «house» in the short-story.

Key words: *the image of space, chronotope, locus.*